

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора *Заруцької Олени Павлівни* на дисертаційну роботу *Сіняговського Юрія Володимировича* на тему:
«Науково-методичні засади формування механізму антикризового менеджменту банку», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент» (галузь знань 07 – Управління та адміністрування)

Актуальність теми дослідження

Банківська система України на поточному етапі її функціонування є вразливою до криз через значний деструктивний вплив екзогенного середовища, для якого характерним є високий рівень (гео)політичних, (гео)економічних, катастрофічних ризиків як наслідок повномасштабної війни росії з Україною. У таких умовах діяльності питання антикризового менеджменту банків потребують постійного аналізу та удосконалення. Зважаючи на це, обрана Сіняговським Ю. В. тема дисертаційної роботи є актуальною, має теоретичну та практичну значущість.

Наукове завдання, розв'язанню якого присвячена дисертаційна робота, відбито у працях як закордонних, так і вітчизняних учених. Це, з одного боку, формує підґрунтя для продовження наукового пошуку, а, з іншого, – узагальнення досягнень світової та вітчизняної економічної думки з цієї проблематики свідчить про незавершений характер досліджень в окремих теоретичних та прикладних аспектах та потребу в пошуку шляхів комплексного розв'язання наявних проблем з урахуванням функціонування банків України в умовах повномасштабної війни.

Погоджуємось з висновками автора щодо необхідності впровадження механізму антикризового менеджменту банку, адаптованого до екзогенних загроз, що враховує зв'язок між фінансовою та операційною стійкістю, забезпечує узгодженість антикризових заходів зі стратегією, дозволяє трансформувати бізнес-модель для ефективного управління кризами та відновлення після них, передбачає впровадження ефективних підходів до оцінювання, моніторингу та контролю параметрів фінансової стійкості банку та безперервності його діяльності.

Таким чином, розроблені дисертантом теоретичні засади та практичний інструментарій формування й реалізації механізму антикризового менеджменту банку слід вважати цілком актуальними та такими, що мають важливе теоретичне та практичне значення.

Зв'язок теми з державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки

Тематика дисертаційної роботи відповідає державним, галузевим та наднаціональним науковим програмам і темам та узгоджується з оновленими постулатами Стратегії розвитку фінансового сектору України в частині стратегічного напрямку «Фінансова стабільність».

Наукові положення автора використовувались під час виконання науково-дослідних тем «Трансформація фінансової системи та стратегічні пріоритети її розвитку» (№ д/р 0121U114477) та «Інноваційні драйвери зростання макроекономічної стабільності країни» (№ д/р 0121U114396) Сумського державного університету.

При підготовці звітів за цими темами використані розробки дисертанта, що стосуються, зокрема, напрямів трансформації бізнес-моделей банків України під впливом екзогенних загроз та шоків; обґрунтування впливу стійкості банківської системи на мікро- та макрорівні на макростабільність та економічне зростання країни.

Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

У дисертаційній роботі сформульовано та обґрунтовано сукупність положень, що характеризуються науковою новизною та свідчать про особистий внесок її автора в еволюцію економічної науки, який полягає у розвитку теоретико-методологічних засад та розробленні практичного інструментарію формування й реалізації механізму антикризового менеджменту банку.

Серед теоретичних напрацювань та результатів дисертанта наукове значення мають сформовані теоретико-методологічні основи формування й реалізації механізму антикризового менеджменту банку.

Зокрема, це чітке визначення категоріального апарату наукової проблеми. Автором роботи формалізовано об'єктне поле антикризового менеджменту (стор. 47-50, рис. 1.1); уточнено сутність поняття «антикризовий менеджмент банку» (стор. 85); визначено компонентний склад системи антикризового менеджменту банку (рис. 2.1) та доведено необхідність застосування методології системного та процесного підходів при визначенні компонентного складу механізму антикризового менеджменту банку (стор. 88-94), що дозволило розробити його системно-процесну модель, яка об'єднує в єдину систему процеси стратегічного менеджменту та процеси діагностики, попередження, подолання кризи (рис. 2.3). Запропоновані автором висновки поглиблюють розуміння сутності проблематики, що досліджувалась.

Важливим є доробок автора в частині розвитку концептуальних засад стратегічного менеджменту як фундаментальної основи формування стійкої бізнес-моделі банку, здатної протистояти деструктивному впливу операційного середовища. У цьому контексті являє практичний інтерес розроблена автором модель стратегічної парадигми антикризового менеджменту на основі трансформації бізнес-моделі банку, яка враховує та інтегрує ендогенні стратегічно обумовлені та екзогенні фактори, створюючи цим внутрішні умови для адаптивності та вдосконалення стратегій, що дозволяє відповідати вимогам мінливого операційного середовища (рис. 2.4, стор. 99).

Заслуговують на увагу результати, отримані автором у частині обґрунтування наукового підходу до забезпечення безперервності банківської діяльності, що передбачає: ідентифікацію наявних та потенційних загроз безперебійності діяльності; визначення об'єктів, що є критично важливими для безперебійного функціонування; сценарного аналізу можливого впливу загроз та ризиків на банк, клієнтів та ключових стейкхолдерів; розроблення планів відновлення діяльності відповідно до результатів сценарного аналізу; періодичного тестування та оцінювання ефективності планів та процедур дій у разі кризових ситуацій, внесення змін та оновлення планів (стор. 107-127, рис. 2.9). У цьому контексті також заслуговує на увагу розроблений автором комплекс конкретних політик, дій та процесів, що знижує ризики та зменшує масштаби втрат у разі їх реалізації (стор. 123-126, таблиця 2.11).

Вагомим науковим здобутком автора є розроблення методичного забезпечення формалізації фінансових бізнес-моделей банків України (стор. 130-164, рис. 3.1). Підхід, запропонований автором, базується на поєднанні методів кластерного аналізу (ієрархічна кластеризація та метод k-середніх) та методу експертних оцінок і дозволяє врахувати ендогенні фактори формування бізнес-моделей банків, пов'язані зі зміною структури кредитного портфеля, джерел фондування, доходів, активів та пасивів банку. Це дозволило ідентифікувати динамічні траєкторії розвитку для кожного з банків, включених до вибірки, у контексті забезпечення фінансової стійкості у кризових умовах та сформувати на цій основі емпіричне підґрунтя для підвищення ефективності механізму антикризового менеджменту банку. Отримані аналітичні дані слугуватимуть основою для підвищення ефективності антикризових управлінських впливів в частині превенції банківських криз.

До суттєвих здобутків автора слід віднести удосконалені методичні засади ідентифікації ендогенних детермінант стійкості фінансової бізнес-моделі банків, що передбачають здійснення комплексного аналізу з використанням тесту Грейнджера та панельного регресійного моделювання (метод найменших квадратів з випадковими ефектами) (стор. 164-180). Для визначення безпосередніх та опосередкованих (трансмісійних) ефектів моделювання автор пропонує проводити аналіз у два етапи: на першому етапі ідентифікуються ключові ендогенні детермінанти стійкості фінансової бізнес-моделі банків та визначається сила та напрям їх впливу; на другому етапі ідентифікуються детермінанти другого порядку та визначаються трансмісійні ефекти їх впливу на фінансову стійкість банків. Розробки дисертанта, на нашу думку, є важливими у контексті вдосконалення превентивного антикризового менеджменту банку.

Наведені положення суттєво розвивають теорію та практику банківського менеджменту, призначені для формування антикризових механізмів на мікрорівні банківської системи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться в дисертаційній роботі Сіняговського Ю. В., є достатньо обґрунтованими.

Поставлена в роботі мета – розвиток теоретико-методологічних засад та розроблення практичного інструментарію формування й реалізації механізму антикризового менеджменту банку – досягнута здобувачем, а необхідні для досягнення мети завдання вирішені. Об'єкт і предмет дослідження узгоджені з метою дисертаційної роботи. Кількість наукових задач є достатньою для розкриття обраної теми та досягнення поставленої мети дисертації.

Зміст дисертаційної роботи Сіняговського Ю. В. свідчить про глибокі знання здобувача в галузі проблематики дослідження, вміння ставити завдання та знаходити шляхи їх ефективного розв'язання. Одержані дисертантом нові наукові результати відзначаються логічною послідовністю та належним рівнем аргументованості. Зроблені здобувачем висновки є обґрунтованими та повною мірою відображають основні результати дослідження.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджуються використанням достатньої інформаційної бази за темою дисертації (155 джерел). Зокрема, було використано: статистичні матеріали Національного банку України, фінансова та статистична звітність банків, офіційні та дослідницькі матеріали Базельського комітету з банківського нагляду, Міжнародного валютного фонду, Європейського центрального банку; праці провідних вітчизняних та закордонних вчених, результати власних досліджень автора з проблематики розвитку механізму антикризового менеджменту банку.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дисертаційної роботи обумовлений правомірним застосуванням здобувачем загальнонаукових та спеціальних методів проведення наукових досліджень, серед яких: наукову абстракцію, індукцію та дедукцію, аналіз та синтез, логічне узагальнення – при формалізації об'єктного поля антикризового менеджменту банку, систематизації факторів, що призводять до наростання кризового потенціалу та криз в банку, визначенні сутності антикризового менеджменту банку, механізму антикризового менеджменту банку, розробленні моделі забезпечення безперервності діяльності банку; формуванні концептуальних засад стратегічного менеджменту та стійкості бізнес-моделі; бібліометричного та трендового аналізу – для формалізації змістовних та еволюційно-просторових закономірностей розвитку досліджень банківських криз; порівняльний, фінансовий та статистичний аналіз – для аналізу причин, особливостей протікання та наслідків банківських криз в Україні; методи кластерного аналізу та експертних оцінок – під час ідентифікації фінансових бізнес-моделей банків України в забезпеченні антикризової стійкості; методи каузального (тест

Грейнджера) та панельного регресійного моделювання (модель з випадковими ефектами) – під час ідентифікації ендогенних детермінант стійкості фінансової бізнес-моделі банків.

Розрахунки та економіко-математичне моделювання здійснено з використанням пакета прикладних програм STATISTICA 11, STATA 14 та MS Office Excel, бібліометричний аналіз – з використанням інструментарію VOSviewer v.1.6.10, трендовий аналіз – з використанням інструментарію Google Trends.

Достовірність отриманих у дисертації результатів підтверджується їх апробацією на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також публікаціями в наукових виданнях, які відповідають змісту дисертації та характеризують найбільш важливі її положення.

Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Теоретична цінність отриманих наукових результатів полягає в узагальненні наявних та розробленні нових теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій, які збагачують економічну науку з питань формування та реалізації механізму антикризового менеджменту в банку, а саме: уточнення об'єктів антикризового менеджменту банку (стор. 47-50); дефініцій понять «антикризовий менеджмент банку» (стор. 85), «система антикризового менеджменту банку» (рис. 2.1); розвитку механізму антикризового менеджменту банку на основі інтеграції постулатів системного та процесного підходів (стор. 88-94), що дозволило розробити її системно-процесну модель (рис. 2.3).

Практичне значення наукових результатів, одержаних в дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій автора, а також обґрунтуванням методичного базису формування й реалізації механізму антикризового менеджменту банку. Підтвердженням цього є те, що наукові результати, які мають прикладний характер, використані у діяльності АТ «Ощадбанк» та Харківському регіональному управлінні АТ «УКРСИББАНК».

Крім того, наукові результати, які одержав дисертант, використовують у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисципліни «Банківський менеджмент» (акт від 06.09.2023).

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Наукові положення, висновки й результати дослідження опубліковано у наукових працях загальним обсягом 4,7 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,79 друк. арк., у тому числі: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 5 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта охарактеризовано повною мірою.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація має традиційну структуру: анотацію, вступ, три розділи, висновки, списки використаних джерел, додатки. Повний обсяг дисертації складає 231 сторінку, у тому числі 188 сторінок основного тексту, 51 таблиця 48 рисунків, 5 додатків та список використаних джерел зі 155 найменувань.

Роботу виконано в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності, вона містить достатню кількість таблиць, рисунків, графіків, які подаються як безпосередньо в основній частині, так виносяться в додатки, що сприяє сприйняттю викладених матеріалів дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету та завдання дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, відомості щодо реалізації та апробації результатів дисертації.

Перший розділ викладено на 49 сторінках, що склало 26 % основного тексту. Цей розділ присвячено систематизації наукового доробку з питань банківських криз; розвитку науково-методичних підходів до формалізації об'єктного поля антикризового менеджменту та систематизації факторів, що детермінують рівень кризового потенціалу банку; вивченню банківських криз в Україні з систематизацією факторів, що детермінували їх виникнення, розгортання та наслідки.

У другому розділі обсягом 49 сторінок (26 % основного тексту) автор поглибив теоретичні підходи до антикризового менеджменту та розробив на цій основі системно-процесну модель його механізму. У контексті превенції банківських криз дисертант розвинув концептуальні засади стратегічного менеджменту, що мали на меті підвищення стійкості бізнес-моделі. Заслуговує на увагу авторська позиція щодо забезпечення операційної стійкості банку на основі управління безперервністю його діяльності.

У третьому розділі обсягом 53 сторінки (28 % основного тексту) обґрунтовані та представлені до розгляду прогресивні та інноваційні рішення у сфері дослідження фінансових аспектів антикризового менеджменту банку, а саме: вдосконалене методичне забезпечення формалізації фінансових бізнес-моделей банків; розроблений науково-методичний підхід до ідентифікації ендогенних детермінант стійкості фінансової бізнес-моделі банків.

Висновки дисертації органічно випливають з матеріалів наукового дослідження та адекватно відображають його результати, є науково обґрунтованими, логічними, такими, що мають об'єктивне підґрунтя та відображають наукову новизну і практичну значущість роботи.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, встановлених наказом Міністерства освіти та науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

Аналіз дисертаційної роботи та наукових праць Сіняговського Ю. В., в яких висвітлено основні наукові результати дисертації, не дає підстав сумніватись в тому, що здобувачем не було допущено порушень академічної доброчесності (плагіату чи фальсифікації). Дисертація містить посилання на відповідні джерела інформації за кожним випадком їх використання, відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права, надає об'єктивну інформацію про результати власної наукової діяльності.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи зальний високий рівень обґрунтованості теоретичних та методичних положень дисертаційної роботи її цілісність та логіку викладення матеріалу, вважаю за необхідне звернути увагу на певні дискусійні моменти та висловити окремі зауваження:

1. Результати дослідження Сіняговського Ю. В. мають значний потенціал для вдосконалення стратегій банківського менеджменту насамперед у сфері протидії кризам.

Проте аналіз дисертації виявив окремі аспекти, які, на наш погляд, доцільно розглянути для покращення та додаткового розвитку в представлених моделях та методологіях. По-перше, ми вважаємо, що доцільно було б розглянути вплив екзогенного середовища на внутрішню структуру та операційну стійкість банків. Розширений аналіз екзогенних факторів допоможе отримати глибше розуміння впливу зовнішніх умов на зростання кризового потенціалу через неефективну операційну бізнес-модель. По-друге, при аналізі стійкості фінансових бізнес-моделей банків (підрозділ 3.2, стор. 164-180) автором також зроблено акцент на ендогенних факторах. Ми вважаємо, що розроблену методологію варто доповнити врахуванням екзогенних впливів, що дозволить сформулювати комплексне уявлення про фінансову стійкість бізнес-моделей банків України у реальному економічному середовищі.

Зважаючи на зазначене, вважаємо, що поглиблене дослідження та врахування екзогенних факторів в антикризових стратегіях можуть покращити застосовність та ефективність розроблених автором підходів у практичній діяльності банків України.

2. Схвально оцінюючи результати, отримані дисертантом у сфері дослідження концепту банківських криз з використання бібліометричного аналізу (інструментарій VOSviewer) (підрозділ 1.1, стор. 35-43), на наш погляд, потребують додаткового пояснення окремі питання. Так, автор у тексті роботи не зазначив, чи аналізувалися при цьому повнотекстові версії статей, чи лише окремі їх частини, наприклад, анотації або висновки. Вважаємо, що вивчення саме повнотекстових версій статей дозволило б підвищити обґрунтованість та точність висновків, зроблених у дисертаційній роботі, сприяючи повнішому розумінню важливих аспектів дослідження банківських криз.

3. При визначенні компонентного складу механізму антикризового менеджменту (підрозділ 2.1 роботи) автор визначає необхідність наявності «субмеханізму комунікацій та координації відносин зі стейкхолдерами» (стор. 93). У підрозділі 2.3 (рис. 2.9, стор. 117; стор. 124) також зазначається про необхідність розроблення планів кризової комунікації. Однак слід звернути увагу на наступні аспекти, які потребують уточнення та дослідження. Зокрема, автором не визначені: роль та взаємозв'язок комунікаційних стратегій зі стійкістю банку під час кризових періодів, вплив якості комунікацій на реакцію ринку, вкладників та споживачів банківських послуг; найбільш ефективні форми комунікації у різних сценаріях криз тощо.

4. Вагомим науковим результатом автора, на наш погляд, є розвиток концепції стратегічного менеджменту для превенції банківських криз на основі забезпечення адаптивності бізнес-моделей банку (підрозділ 2.2, стор. 96-106; рис. 2.14, стор. 99). Водночас, на нашу думку, автору доцільно було б конкретизувати механізми визначення адекватності стратегій та бізнес-моделей банку змінам в екзогенному та ендogenous середовищах банку. Особливо важливо, на наш погляд, було б дослідити ті аспекти, які сприяють адаптивності стратегій та бізнес-моделей до змін для максимізації його стійкості та ефективності у вирішенні кризових ситуацій.

5. У підрозділі 3.1 (стор. 130-164) з використанням достатньої статистичної бази за даними 54 банків за тривалий період на основі кластеризації (стор. 130-164) визначено ключові бізнес-моделі (описані чотирма критеріями), що характеризували діяльність банків станом на кожен рік дослідження протягом 2009-2022 років. Водночас додаткового пояснення вимагає той факт, що до групи проблемних банків потрапив малий обсяг представників, хоча за період аналізу неплатоспроможними було визнано значно більше банків. Доцільно детальніше охарактеризувати групу неплатоспроможних банків, що більшою мірою відповідало б контексту теми дисертації.

6. Позитивно оцінюючи комплексність та ґрунтовність проведених автором досліджень у сфері формалізації фінансових бізнес-моделей банків України (підрозділ 3.1, стор. 130-164) зазначимо, що роботі бракує деталізованих рекомендацій, придатних саме для прикладного використання банками України. Так, автор зазначає, що «... отримані ... аналітичні дані формують підґрунтя для оцінювання особливостей індивідуальної трансформації бізнес-моделей банків порівняно з загальноринковими тенденціями, її причини та вплив на стійкість до криз» (стор. 8), проте конкретний склад та механізм дії можливих для застосування інструментів автором не наводиться.

7. У підрозділі 3.2 (стор. 164-180) автор запропонував методичний підхід до оцінювання ендogenous детермінант стійкості фінансової бізнес-моделі банків, що передбачає використання каузального моделювання (тест Грейнджера) та панельного регресійного моделювання (метод найменших квадратів з випадковими ефектами). В його основі лежить застосування п'ятнадцяти індикаторів, що надають характеристику найбільш суттєвих аспектів фінансових бізнес-моделей, а саме: капіталізації, стійкості джерел фондування, активів, доходів та рентабельності. Проте, на нашу думку,

дисертація значно б виграла у разі проведення кореляційного аналізу запропонованих показників, що дозволило б виключити з їх складу такі, що мають істотну залежність один від одного. Крім цього, значно збагатило б дослідження врахування не тільки фінансових індикаторів, але й резидентності та форми власності банку.

Слід зазначити, що вищенаведені зауваження та недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної дисертаційної роботи та не знижують її наукову та практичну цінність.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Сіняговського Юрія Володимировича на тему: «Науково-методичні засади формування механізму антикризового менеджменту банку» є завершеною кваліфікаційною працею, що виконана на високому науковому рівні, містить теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації, які у сукупності дозволяють удосконалити формування й реалізацію механізму антикризового менеджменту. Наукові публікації здобувача відображають положення отриманих у дисертації нових наукових результатів. З наукових робіт, що написані у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише особисті здобутки автора. Основні результати дослідження доповідалися під час науково-практичних конференцій різного рівня та впроваджені у практичну діяльність.

Дисертаційна робота за змістом відповідає спеціальності 073 – Менеджмент, а за якістю теоретичних та методичних розробок – рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Обрана тема дисертаційної роботи є актуальною; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної роботи виконано; результати дослідження містять наукову новизну, мають теоретичне значення та практичну цінність.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, яка відповідає вимогам наказом Міністерства освіти та науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 № 341.

Сіняговський Юрій Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 – Менеджмент.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Університету митної справи та фінансів
Міністерства освіти і науки України
доктор економічних наук, професор

Олена ЗАРУЦЬКА

Підпис Заруцької О. засвідчую
Начальник відділу кадрів

Заруцька О.О.